

HASENE

(الحسنة)

İyi hal ve hareketlerle hoş giden, ulaşılmak istenen nimet ve imkânları ifade eden bir terim.

Sözlükte “güzel olmak” anlamına gelen *hüs-n* kökünden türemiş bir sıfat olan *hasene* kelimesinin müennes şeklidir; hem isim hem de sıfat olarak kullanılır. İsim olarak “iyilik, iyi hal, iyi nesne” anlamındadır (*Kâmus Tercümesi*, IV, 590). Fahreddin er-Râzî, dilcilerin *haseneyi* “tabiat ve aklın güzel bulduğu şey” diye tanımladıklarını belirtir (*Mefâtihu'l-ğayb*, XIV, 184). Râgıb el-İsfahânî insanın ruhu, bedeni ve halleriyle ilgili olarak elde ettiği, kendini mutlu kılan nimet türünden her şeye *hasene* dendiğini, karşıtının *seyyie* olduğunu, bu kavramların her türlü iyilik ve güzelliği, kötülük ve çirkinliği ifade eden müşterek lafızlar durumunda bulunduğunu belirtmiş (*el-Müfredât*, “hsn” md.), bu lafızlarla ifade edilen iyilik ve kötülükleri ya akıl ile dinin veya insanın doğuştan sahip olduğu zevkiselinin belirleyeceğini söylemiştir (*a.g.e.*, “sv’e” md.). *Hasene* kelimesi hem iyi fiilleri veya özel bir fiilin iyilik niteliğini hem de amaçlanan, özlenen iyi durum ve tutumları ifade etmek üzere kullanılır; bu kullanımıyla *hayır* ve *mâruf* kavramlarının, aynı şekilde *seyyie* de *şer* ve *münker* kavramlarının eş anlamlısı kabul edilebilir. Ancak hayır daha çok fiilin veya amacın doğrudan iyilik yahut yararlılık vasfını, *mâruf* da bunların beğenilen ve genel kabul gören yönünü öne çıkarırken *hasene* bir fiil veya gayenin hoş giden, tatmin eden, gözü ve gönlü okşayan, hayranlık uyandıran yönünü ifade eder; böylece ahlâk alanında kullanıldığında ahlâkın estetikle ilgisini çağırıştırır.

Hasene kelimesi Kur’ân-ı Kerim’de yirmi sekiz âyette tekil, üç âyette de çoğul (*hasenât*) şekliyle geçmektedir. Gerek bu âyetlerde gerekse hadislerde ve diğer İslâmî literatürde *hasenenin* üç farklı anlam ve kapsamda kullanıldığı görülür.

a) Mutlak olarak iyi ve güzel fiil, davranış veya hal. Bir âyete göre, yapılan iş eğer iyilik ise (*hasene*) Allah onun ecrini kat kat verir; ayrıca kendinden de büyük mükâfat bağışlar (en-Nisâ 4/40). Aynı şekilde Allah’ın huzuruna bir iyilikle gelen kimse bunun karşılığını on misliyle bulacaktır (el-En’âm 6/160). Bu âyetlerde *hasene*, özel davranış biçimi belirtilmeksizin mutlak olarak her türlü iyilik ve gü-

zelliği kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Her ne kadar bazı âlimler ikinci âyette geçen *haseneyi* “kelime-i tevhid”, aynı âyetteki *seyyieyi* de “küfür ve şirk” olarak yorumlamışlarsa da âyetin umumi lafzını tahsis etmek için herhangi bir sebep yoktur (Fahreddin er-Râzî, XIV, 8). Nitekim Taberî’nin bu âyet münasebetiyle kaydettiği bir rivayete göre ashaptan Ebû Zerr’in, “Yâ Resûlallah! Lâ ilâhe illallah sözü *hasenattan* mıdır?” sorusuna Hz. Peygamber’in, “Evet, hem de en üstünü” şeklinde cevap vermesi, *hasenenin* kelime-i tevhidi de içine alan müşterek bir lafız olduğunu göstermektedir (*Câmi’u’l-beyân*, VIII, 81). Hûd sûresinde (11/114) vakit namazlarına dair bir emirden sonra, herhangi bir belirleme olmaksızın iyiliklerin (*hasenât*) kötülükleri (*seyyiat*) gideceği, yani kötülüklerden doğan günahların silinmesine vesile olacağı bildirilmiştir. Benzer açıklamalara hadislerde de rastlanır (bk. Wensinck, *el-Mu’cem*, “hsn” md.). Bu hadislerden birinde ateşin odunu yakıp kül etmesi gibi *hasedin* de iyilikleri yok edeceği belirtilir (Ebû Dâvûd, “Edeb”, 44; İbn Mâce, “Zühûd”, 22). Ra’d sûresinde (13/20-22) sözünde durmak, anlaşmayı bozmamak, Allah-kul ilişkisi, beşerî münasebetler, akrabalık bağları gibi Allah’ın yaşatılmasını emrettiği ilişkileri sürdürmek, Allah korkusu ve hesap kaygısı taşımak, sabretmek, namaz kılmak, infak ve ikramda bulunmak, ayrıca yapılan kötülüğe iyilikle karşılık vermek, âhiret hayatını ve cenneti kazanmanın şartları olarak gösterilmiştir. Şevkânî buradaki ifadenin, kişinin bir başkası veya bizzat kendisi tarafından kendi aleyhine yapılan her kötü işe iyi bir işle, şerre hayırla, münkere mârufîla, haksızlığa af ile, günaha tövbe ile karşılık verilmesi gibi bütün iyilik ve kötülük çeşitlerini kapsayacak şekilde yorumlanmasında bir sakınca bulunmadığını söyler (*Fethu’l-kadîr*, III, 78). Kur’an yine herhangi bir belirleme yapmaksızın, “İyilikle kötülük bir olmaz” der ve ardından kötülüğe iyilikle karşılık verilmesini öğütler; ayrıca bunun ahlâkî gerekçesini de şu şekilde açıklar: “O zaman göreceksin ki seninle onun arasında düşmanlık bulunan kimse sıcak bir dost gibi olacaktır” (Fussilet 41/34). Böylece iyiliğin, bir dostluk ve barış şartı olması bakımından üstünlüğü özellikle vurgulanmaktadır. “İyiliğiyle sevenin, kötülüğü sebebiyle üzülen insan gerçek mümindir” (*Müsned*, I, 18, 26; III, 414; Tirmizî, “Fiten”, 7) meâlindeki hadiste de *hasene* ve *seyyie* kavramları en geniş

muhtevaları ile kullanılmış olup bu hadis İslâm’da ahlâk-iman ilişkisini göstermesi bakımından ayrıca ilgi çekicidir. İyilik ve güzelliklerin kötülük ve çirkinlikleri yok edeceği yolundaki açıklamalardan (Hûd 11/114; *Müsned*, IV, 145; Müslim, “Müsâfirîn”, 56), iyiliğin günahların silinmesine vesile olması yanında, kötülüğün iyilikle karşılanması suretiyle sosyal barış ve huzura ortam hazırlayacağı anlamını çıkarmak da mümkündür. Kur’an’da, Hz. Peygamber’in davet çalışmaları sırasında yakınlarından “akrabalık sevgisi” dışında bir şey beklememesini emreden ifadenin ardından, “Kim bir iyilik yaparsa onun karşılığını fazlasıyla veririz” (eş-Şûrâ 42/23) şeklindeki açıklamada da *hasene* kelimesinin, mutlak anlamda kullanılması yanında akrabalar arası dayanışmaya da işaret ettiği sezilmektedir.

b) *Hasene* ve *seyyienin* belli bir tutum, davranış veya durumu nitelediği de görülür. Kur’an’da iyi ve meşrû bir iş için yapılan aracılık “güzel şefaât” (şefâaten *hasene*), kötü ve gayri meşrû iş için yapılan aracılıksa “çirkin şefaât” (şefâaten *seyyie*) olarak nitelendirilmiş, her iki halde de aracılık eden kimsenin, kendi katkısıyla gerçekleşen iyiliğin sevabına veya kötülüğün vebaline iştirak edeceği bildirilmiştir (en-Nisâ 4/85). *Hasene* ve *seyyienin* benzer kullanımı İslâm dininin içtimaî, siyasi ve ahlâkî düzeni açısından yol gösterici değer taşıyan bir hadiste de görülür. Her iki kelimenin de “âdet, yol, çığır” anlamına gelen “sünnet”i nitelediği bu hadiste, İslâm’da güzel bir çığır başlatan kimsenin o yoldan gidenlerin sevabınca sevap kazanacağı, kötü bir çığır açan kimsenin de aynı ölçüde günahkâr olacağı belirtilmiştir (Müslim, “Zekât”, 69; “İlim”, 15; İbn Mâce, “Muḥaddime”, 14; Nesâî, “Zekât”, 64). Resûl-i Ekrem’e başlıca üç davet metodundan biri olarak tavsiye edilen ikna edici öğüt “güzel mev’iza” şeklinde (en-Nahl 16/125); inançları, tutum ve davranışlarıyla müslümanlarca örnek alınması gereken Hz. Muhammed, Hz. İbrâhim ve onun yolundan gidenler de “güzel örnek” olarak (el-Ahzâb 33/21; el-Mümteḥine 60/4, 6) nitelendirilmiştir.

c) *Hasene* kavramının üçüncü kullanımı genellikle nimet, mükâfat, refah, iyi ve mutlu sonuç gibi insanın bedenî ve ruhî talepleriyle uyuşan, dolayısıyla da istenen ve özlenen amaçları ifade eder. Çeşitli âyet ve hadislerde *hasene* kelimesi, yer aldığı metnin konusuna göre bu çerçevede değişik nimetleri çağırştıracak şekilde kullanılmıştır. Bakara sûresinin

201. âyetinin, “Ey rabbimiz! Bize dünyada da güzellik ver, âhirette de güzellik ver” meâlindeki kısmında geçen “dünyada hasene” sağlık, âfiyet, başarı, refah, iman ve ilim gibi meziyet ve fırsatlar, “âhirette hasene” de cennet şeklinde yorumlanmıştır (Taberî, II, 174-175). Fahreddin er-Râzî, dünyada hasenenin geniş kapsamı içinde hayırlı evlâdı ve temiz eşi zikreder. Aynı müfessir, döneminin gelişmiş kültürünün etkisiyle kesintisiz lezzet, tâzim, Allah’ı zikredip O’nunla ünsiyet kurma, Allah sevgisi ve rûyetullahı da âhirette hasenenin şümülüne katar (*Mefâtihu’l-ğayb*, V, 188-189). Âl-i İmrân (3/120) ve Nisâ (4/78, 79) sûrelerindeki hasene, özellikle zafer sevincini ve müslümanların sayısının artmasından duyulan mutluluğu ifade eder. Son iki âyetteki hasene bolluk, nimet, âfiyet, esenlik, zafer veya özel olarak Bedir zaferi; seyyie de darlık, meşakkat, ezâ, hoşnutsuzluk, hezimet veya Uhud yenilgisi şeklinde de yorumlanmıştır (Taberî, V, 110-112). “Sonra biz kötülüğü kaldırıp yerine iyilik getirdik” (el-A’raf 7/95) meâlindeki âyette geçen hasene, isyan ve inkârda direnen eski milletlere bir fırsat olmak üzere verilen “bolluk, zenginlik ve sağlık”; seyyie de “yoksulluk, kıtlık ve hastalık” anlamında kullanılmıştır (Taberî, IX, 5-6; Fahreddin er-Râzî, XIV, 154; Kurtubî, VII, 252).

Bazı âyet ve hadislerde kötülüğün karşılığının aynıyla bir kötülük olduğu (eş-Şûrâ 42/40), iyiliğin karşılığının ise kat kat fazlasıyla verileceği bildirilmiştir. Bu fazlalık bir âyetle on misli olarak belirtilir (el-En’âm 6/160). Başka âyetlerde herhangi bir miktar bildirilmeden hasenenin kat kat fazlasıyla (en-Nisâ 4/40), daha iyisiyle (en-Neml 27/89), daha güzeliyle (eş-Şûrâ 42/23) mükâfatlandırılacağı ifade edilir. Kaynaklarda bir hasenenin en düşük karşılığının on misli olacağı, ikinci âyetler grubunun bundan daha büyük miktarları gösterdiği belirtilmiştir. Ebû Hüreyre’den bu fazlalığı binlerle ifade eden rivayetler nakledilmiştir (Fahreddin er-Râzî, X, 104; Kurtubî, V, 196-197). Kurtubî, En’âm sûresinin 160. âyetini açıklarken Ebû Saîd el-Hudrî’den, cennet ehlinin niyazları sonucu, kalbinde zerre kadar bir hayır (iman) bulunan kimse-nin bile cennetinden kurtarılacağına dair bir rivayet nakleder. Aynı müfessirin kaydettiğine göre ashaptan İbn Abbas ve İbn Mes’ûd söz konusu âyetin, güneşin üzerine doğduğu bütün şeylerin en hayırlılarından olduğunu belirtmişlerdir. Bu ifadeden, ashabin söz konusu âyeti

uhrevî kurtuluş için büyük bir ümit işareti olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Ancak diğer bazı benzerleri yanında bilhassa, “Kim -Allah’ın huzuruna- iyilikle gelirse ona daha iyisi verilir... Kötülükle gelenlerse yüzükoyun ateşe atılırlar. Sadece yaptığının karşılığını görürsünüz” (en-Neml 27/89-90) meâlindeki âyetle Kasas sûresinin aynı mahiyetteki 84. âyetine bakarak yukarıdaki yaklaşımların aşırı iyimser olduğunu düşünmek mümkündür. Hadis şârihlerinin ayrıntılı olarak incelediği (meselâ bk. Nevevî, II, 148-152; İbn Hacer, XXIV, 115-123) bazı hadislerle göre istenip de yapılmayan seyyie yazılmayacak, yapılan da bir tek seyyie olarak kaydedilecek; buna karşılık istenip de yapılmayan hasene bir hasene olarak, yapılan ise on mislinden 700 misline kadar katlanmış olarak yazılacaktır (*Müşned*, I, 227; III, 149; Buhârî, “Rikâk”, 31, “Tevhîd”, 35; Müslim, “İmân”, 203-209; Tirmizî, “Tefsîr”, 6/10). Bu hadislerin birinde “700 misli” ifadesinden sonra “daha çok katlanarak” ifadesi de yer alır (Buhârî, “Rikâk”, 31; Müslim, “İmân”, 208). Hadis âlimlerinin çoğu buna dayanarak 700 sayısının sınırlayıcı olmadığını belirtir. İbn Hacer’in bir görüşüne göre hasene bir fiil ve davranış olarak on misliyle ödüllendirilir; ancak bu davranışın arkasındaki iyi niyet, ihlâs, azim ve kararlılık, gönül huzuru gibi duygu ve düşüncelere, ayrıca yapılan işin hayır ve menfaatinin şümülüne vb. niteliklerine göre hasenenin ecir daha yüksek olabilir (*Fethu’l-bârî*, XXIV, 118). Bazı âlimler, ilgili hadislerin lafzına dayanarak niyet edilmekle birlikte işlenmeyen hiçbir seyyie için günah yazılmayacağını ileri sürmüşlerse de Kâdî İyâz, Gazzâlî, İbnü’l-Cevzî gibi tanınmış simaların dahil olduğu çoğunluğa göre beden gibi kalbin de amelleri vardır; gerek hasene gerek seyyie yönündeki niyet ve karar kalbin amellerindendir. Kur’an’da da işaret edildiği gibi insan (bk. el-Bakara 2/225; en-Nûr 24/19; el-Hucrât 49/12), hangi türden olursa olsun kesin biçimde niyet edip karar verdiği seyyieden sorumludur; affedilecek olanı, böyle bir kesinlik düzeyine ulaşmamış bulunan eğilimdir. Bunun icra edilmesi ise ikinci bir kötülüktür. Eğer böyle bir niyetten Allah korkusu, âhiret kaygısı gibi bir sebeple vazgeçilirse bundan kazanılan sevapla kötü niyetin günahı telâfi edilmiş olur. İlgili hadislerin birinde böyle bir vazgeçiş için “kâmil bir hasene” yazılacağı belirtilmiştir (Buhârî, “Rikâk”, 31; Müslim, “İmân”, 207).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “hsn”, “sv’e” md.; *Kâmus Tercümesi*, IV, 590-591; Wensinck, *el-Mu’cem*, “hsn” md.; M. F. Abdülbâki, *el-Mu’cem*, “hsn” md.; *Müşned*, I, 18, 26, 227; III, 149, 414; IV, 145; Buhârî, “Rikâk”, 31, “Tevhîd”, 35; Müslim, “İmân”, 203-209, “İlim”, 15, “Zekât”, 69, “Müsâfirîn”, 56; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 44; İbn Mâce, “Muqaddime”, 14, “Zühd”, 22; Tirmizî, “Tefsîr”, 6/10, “Fiten”, 7, “Birr”, 55; Nesâî, “Zekât”, 64; Taberî, *Câmi’u’l-beyân* (Bulak), II, 174-175; V, 110-112; VIII, 79-81; IX, 5-6; Gazzâlî, *İhyâ’*, Kahire 1387/1967, III, 53-58; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, V, 188-189; X, 104; XIV, 8, 154, 184; Kurtubî, *el-Câmi’*, V, 196-197; VII, 252; Nevevî, *Şerhu Müslim*, II, 148-152; İbn Teymiyye, *el-Hasene ve’s-seyyi’e*, Beyrut 1405/1985; İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, XXIV, 115-123; Şevkânî, *Fethu’l-kadir*, Beyrut 1412/1991, III, 78; T. İzutsu, *Kur’an’da Dini ve Ahlakî Kavramlar* (trc. Selâhattin Ayaz), İstanbul, ts. (Pınar Yayınları), s. 291-306.

MUSTAFA ÇAĞRICI

HASENİLER

(الحسنيون)

Fas’ta

Muhammed en-Nefsüzzekiye’ye
(ö. 145/762)

mensup şerifler sülâlesi.

Hz. Hasan’ın soyundan gelen kişiler için kullanılan Hasenî nisbesi Fas’ta daha özel bir anlam kazanmış ve Hz. Hasan’ın torunu Abdullah b. Hasan’a oğlu I. İdris ile bağlanan İdrisîler’den ayırt edilmeleri için sadece oğlu Muhammed b. Abdullah en-Nefsüzzekiye’nin ahfadına Hasenî denilmiştir. Rivayete göre Sicilmâseli müslümanlar, hac dönüşünde konakladıkları Yenbûda Muhammed en-Nefsüzzekiye’nin torunlarından Hasan b. Kâsim ed-Dâhil ile tanışmış, kutsiyet ve faziletinden faydalanmak için onu kendi memleketlerine yerleşmeye ikna etmişlerdir (664/1265-66). Bilgili bir zat olan Hasan ed-Dâhil, Maslah denilen yerde 706 veya 707 (1306 veya 1307) yılında vefat etti ve Sicilmâse’de defnedildi. Mevlây Hasan ed-Dâhil cehaletle mücadele etmiş, huzurun temini ve ziraatin gelişmesi yolunda gayret sarfetmiştir. Kaynaklarda onun siyasi faaliyetinde bulunduğu dair herhangi bir bilgi yoktur. Kısa bir süre sonra da bir grup Der’alî, yine hac farızasını eda etmek için Hicaz’a gittiği vakit Hasan ed-Dâhil’in amcasının oğlu Zeydân b. Ahmed ile irtibat kurmuş ve aynı sebeplerle onu ülkesine davet etmiştir. Hasan ed-Dâhil’in soyundan gelenler, 1075 (1664) yılında Aleviyye adıyla da bilinen Filâfil hânedanını kurmuş olup bu hânedan günümüzde de Fas’ı yönetmeye devam etmektedir.